

Арт-терапія як постнекласична практика повсякденності.

Гундертайло Юлія, м.н.с. Інституту соціальної НАПН України,  
співзасновник ГО «Арт-терапевтична асоціація» (Київ)

У статті розглядається арт-терапія з точки зору постнекласичної методології науки. З огляду на присутність найважливіших ознак, арт-терапія визначається як інноваційна постнекласична практика.

Ключові слова: арт-терапія, постнекласична практика, сігізійна раціональність, рефлексивні відносини, тоталлогенез.

В статье рассматривается арт-терапия с точки зрения постнекласичной методологии науки. Учитывая присутствие важнейших признаков, арт-терапия определяется как инновационная постнекласична практика.

Ключевые слова: арт-терапия, постнекласическая практика, сигизийная рациональность, рефлексивные отношения, тоталлогенез.

In the article art-therapy is examined from point of postneklasichnoy methodology of science. Taking into account the presence of major signs, art-therapy is determined as innovative postneklasichna practice.

Keywords: art-therapy, postneklasichna practice, sigiziyna rationality, reflexivity relations, totallogenez.

### **Проблема.**

У ХХ столітті людина опинилася в ситуації цілковитої свободи вибору свого способу мислення та життя. Соціальні норми втратили свою виключну силу і на арені опинилися суто особистісні детермінанти розвитку та буття взагалі. Отож людина тепер має можливість сформувати свій світ на свій смак. Вибрати собі Бога і майбутнє, своє минуле і своїх ворогів.

Сучасна наука постала перед проблемою вивчення людини, яка постійно розвивається у світі, котрий постійно змінюється. Успішний розвиток особистості раніше забезпечувався культурою, обряди та символізм якої були відносно стабільним явищем протягом століть. Наші сучасники, на жаль,

позбавлені таких привілеїв. Їм доводиться вирішувати такі проблеми, яких ніколи не було у прадідів, і не буде, мабуть, в нащадків.

Взагалі виділяють 3 етапи розвитку людської історії з точки зору взаємин соціуму та людини. Перший, класичний період характеризувався тим, що увесь спосіб існування особи підкорювався соціальним правилам й нормам. Другий, некласичний період людина вибудовувала своє життя у відповідності з власними ідеями та нормами. Сьогодні формується третій, постнекласичний спосіб буття. «Людина як би увійшла до субстанціального стану, де роль середовища і роль внутрішнього світу людини однаково важливі для життєдіяльності в єдиному процесі самодетермінації і безперервного загального (інтегрального) переживання його людиною. У цьому стані здійснюється сизигійне поєднання компонентів соціуму, воно весь час відтворюється в неповторній формі і множинності проявів, «працюючи» на збереження соціуму в цілому як топологічної стрункості. » - так визначає Кизима В.В. особливості нового функціонування [ 6 ] .

### **Актуальність проблеми.**

Відповідно до соціально-культурних процесів, що їх описує філософія, постає питання: які практики є постнекласичними? Як кожна людина може долучитися до загальнолюдських процесів? Яким чином пересічна особистість могла б перейти на новий формат життєтворення?

Для багатьох наших сучасників особистісне зростання щільно пов'язане з психотерапевтичними практиками. Однак, мабуть, не усі вони можуть вважатися постнекласичними, так як більшість з них ґрунтується на принципах модерну та постмодернізму. Тому аналіз арт-терапії з точки зору відповідності постнекласичним характеристикам дасть можливість і самим психотерапевтам, і їх клієнтам визначити потенціал даного напрямку у реаліях ХХІ століття.

**Метою статті** є теоретичний аналіз наявності в арт-терапії характерних рис постнекласичних практик повсякденності.

Антропологічні дослідження останнього часу багато уваги приділяють щоденним клопотам людини, виділяючи зокрема таке поняття як *практики*. Практики - це спосіб буття у повсякденності. Однак поняття практики у психології має чіткі межі. Практики ініціюються і контролюються самою людиною. Практики мають бути регулярними та підкорюватися певним правилам [ 4 ]. Всі практики є соціальними, тобто відбуваються в присутності іншої особи/осіб. Психотерапія (зокрема і арт-терапія) беззаперечно є практикою: клієнт самостійно приходить до психотерапевта, робить це регулярно й за певними правилами, й увесь процес відбувається у взаємодії як мінімум двох, а той більше осіб.

Арт-терапія (зцілення за допомогою мистецтва) є молодим напрямком психотерапії. Термін арт-терапія з'явився лише в кінці 30-х на початку 40-х років. Поступово арт-терапія інтегрується в систему медичного страхування, освіти та стає невід'ємною частиною соціальних заходів профілактичного й реабілітаційного характеру, медичної та педагогічної практики.

Арт-терапія надає можливість виразити особистості себе «іншими голосами»: рухами, кольором, формою, пластикою, глиною, ландшафтом. Усі ці голоси означають реальність того, що ми не можемо досягнути словом, про що боїмося навіть подумати, не відчуваємо права сказати. Використання арт-терапевтичних методів, що передбачає інтерактивні форми взаємодії всіх учасників процесу, перетворює споживачів на творців й дослідників, котрі самостійно, на власні очі, здатні побачити «вивчені» обмеження та примарні «перспективи». Для учасників арт-терапевтичних перформансів пусті слова з газетних заголовків перетворюються на стрункий візуальний ряд або виразну послідовність форм, які вражають своєю щирістю й чесністю, наповненістю почуттями й переживаннями.

Однак чи є арт-терапія постнекласичною практикою? Чи можуть техніки арт-терапії ефективними у добу щоденних перемін?

Кизима В.В. [ 6 ] дає таке визначення постнекласичних практик : «це цілісні багатопричинні (і міждисциплінарні) комплекси взаємодіючих людей і середовищ, в ході саморозвитку яких міняються і люди, і середовища, і їх стосунки, що і створює можливість величезної різноманітності даних практик, їх циклів і варіантів їх здійснення». Тобто постнекласичні практики зауважують в першу чергу системність дій, тобто акцентуються на тому, що усі дії й люди існують в взаємодії, й кожен порух відгукується на самій периферії структури. Мова йде проте, що такі практики окрім прямих наслідків породжують цілі групи лінійних чи лінійно-розгалужених причинних ланцюжків, які охоплюють більш широкі середовища. Наприклад, практика арт-терапії має вплив як на клієнта (досягнення поставлених цілей психотерапії), так і на ті групи людей, з якими взаємодіє клієнт – за рахунок зміни поведінки окремої людини. Ці соціальні групи (родичі, друзі, колеги, сусіди) змушені корегувати власне сприймання й поведінку, так як одна з частин системи (поведінка клієнта) провокує зміну й цих системах відносин, і тих, що до них дотичні.

Арт-терапія, як і інші постнекласичні практики, ґрунтується на розумінні нових потреб людини, що виникли в епоху глобалізації й формування єдиного інформаційного простору. Нова система відносин людини, суспільства і природи побудована на *рефлексивних* відносинах, тобто таких, що взаємозмінюються у процесі будь-якої взаємодії. Арт-терапевтичні техніки активно поповнюються щоразу як доробком відповідно до технічних новинок (мультимодальні формати), так і методиками, що сформовані на новій проблематиці соціокультурних метаморфоз (наприклад, гендерна арт-терапія). Арт-терапевти здатні гнучко реагувати на будь-які зміни в соціальному середовищі за рахунок високого рівня свободи у роботі з клієнтами. Арт-терапевтичні техніки в більшості відрізняються широкою низкою варіантів виконання. Скажімо відома методика «Каракулі» може бути виконана правою/лівою рукою (або двома зразу) на великому/стандартному форматі паперу з використанням чорної/кольорової ручки за різний інтервал часу (від 5 до 15 хв.) у індивідуальній чи груповій психотерапії. Існують лише узагальнені правила безпеки, які попереджають негативні наслідки терапії.

Екологічність забезпечує наявність продукту творчості особистості, який виступає екраном для проєкцій внутрішніх переживань клієнта.

Арт-терапія як практика підкоряється вимогам *сігізійної раціональності*: не допускати в своїх діях жодної націленості проти людини чи соціуму як частин загальної системи. Арт-терапія спрямована на гармонізацію людини, її середовища, взаємодії з природою й універсамом: шляхом інтеграції тих частин особистості, досвіду чи соціуму, котрі викликали страхи або агресію у клієнта. Одним з головних правил техніки безпеки є збереження продукту творчості, як метафори внутрішніх переживань клієнта, від руйнування як такого. Тобто продукт творчості (малюнок, колаж і т.д.) може пережити будь-які метаморфози (переструктурування, перетворення на тримірну скульптуру й т.д), однак в жодному не підлягає знищенню. Таким чином у символічній формі психотерапевт підкреслює право на існування будь-яких переживань, осіб чи подій у житті взагалі.

Для арт-терапії характерний також *тоталлогенез*: неперервна тотальна зміна ситуації і трансформація всіх її частин. Діючи на явища середовища, людина міняє її й її вплив на саму себе, міняється сама і по-іншому впливає на новий стан середовища. Завдяки *тріадичності* арт-терапії (терапевт - творчий продукт - клієнт) [ 3 ] відбувається активний динамічний процес перемін. Наприклад, коли клієнт береться малювати, відзначається один емоційний стан, під час вимальовування (самостійної зміни середовища) виникає інший, який може перерости в абсолютно протилежний за знаком. Розглядаючи свій малюнок, людина підпадає під вплив самостійно створеної переміни реальної ситуації й, як правило, відзначає перетворення свого внутрішнього світу. Терапевт також під час сесії опиняється в коловороті емоційних перетрубацій.

Виходячи з вищесказаного, арт-терапію слід зарахувати до постнекласичних практик, які є найбільш адекватними сьгоднішнім потребам як людини, так і соціуму. Системні зміни, що постійно відбуваються в нашому світі формують нові потреби клієнтів, які можуть бути задоволені завдяки гнучкості і поліваріантності психотерапевтичних технік арт-терапії.

Тріадичність арт-терапії, яка вирізняє її поміж усіх інших видів психотерапій, забезпечує як позитивну динаміку процесу терапії, так і її екологічність, захищаючи клієнта від тотальної залежності від особистості арт-терапевта через присутність продукту творчості.

**Висновки.** Арт-терапія за основними ознаками є практикою: клієнт самостійно приходить до психотерапевта, робить це регулярно й за певними правилами, й увесь процес відбувається у взаємодії як мінімум двох, а той більше осіб.

Арт-терапія є практичним втіленням постнекласичної методології науки, що є найбільш інноваційною й адекватною в епоху глобалізації й постійних змін. Так для арт-терапії характерні *рефлексивні* відносини, слідування принципам *сігізійної раціональності*, та *тоталлогенез*. Таким чином, можна відзначити, що арт-терапія є постнекласичною практикою, що може задовольнити новітні потреби як клієнта, так і соціуму.

#### Література.

1. Арт-терапевтическая методика "Каракули Д.Винниккота" // Електронний ресурс  
<http://arifis.ru/prakt.php?block=praktikum&action=view&id=1>
2. Бевзенко Л.Д. Постнекласические практики – вариант концептуализации // Постнекласичні практики у змінюваному світі // Електронний ресурс  
[www.nbu.gov.ua/portal/soc\\_gum/totallogy/2009\\_21/statti](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/totallogy/2009_21/statti)
3. Вознесенська О. Мова Л. Арт-терапія в роботі практичного психолога. Використання арт-технологій в освіті. – К., 2007 .
4. Гутнер Г.Б. Понятие практик и характер постнекласического исследования// Постнекласичні практики у змінюваному світі // Електронний ресурс  
[www.nbu.gov.ua/portal/soc\\_gum/totallogy/2009\\_21/statti](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/totallogy/2009_21/statti)

5. Кизима В.В. Постнеклассические практики: дивергенция и исток // Электронный ресурс [http://www.synergetic.org.ua/materials/materials\\_main.html](http://www.synergetic.org.ua/materials/materials_main.html)
6. Кизима В.В. Постнеклассические практики: рефлексивность и управление // Вопросы философии-2010-№3.- С.54-65.
7. Киященко Л.П. Постнеклассические практики: прикладное как фундаментальное // Электронный ресурс [http://www.synergetic.org.ua/materials/materials\\_main.html](http://www.synergetic.org.ua/materials/materials_main.html)